

Činnost Etické komise ČMPS na počátku roku 2015

EK ČMPS jednala 11. 3. 2015 a 6. 5. 2015, další jednání proběhne 17. 6. 2015. Rada ČMPS akceptovala rezignaci PhDr. Michala Šafáře, Ph.D. na členství v etické komisi, proto má nyní komise sudý počet 10 členů. V září 2015 končí funkční období pěti členů komise. Rada ČMPS proto chystá dovolbu nových členů EK.

Etická komise ČMPS řeší šest stížností a tři podněty. V aktuálním Zpravodaji uvádíme anonymizovanou verzi projednané stížnosti na psychologa, který se angažoval v opatrovnickém sporu. Anonymizované verze projednaných stížností a podnětů EK zveřejňuje také na stránkách ČMPS <http://cmeps.ecn.cz/?page=ekpsy-cmps>.

Kromě agendy související s vyřizováním stížností a podnětů, řešíme i další koncepční úkoly. Místopředsedkyně EK ČMPS PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D. se účastnila jednání s představiteli Unie psychologických asociací a jednání s představiteli Asociace klinických psychologů, která se týkala spolupráce mezi etickými komisemi těchto organizací. Průběžně pracujeme na přípravě nového etického kodexu. V souvislosti s jeho přípravou předložili členové EK návrh pravidel o etických zásadách v soudnictví. Jedná se o pracovní materiál, který vychází z reflexe stížností v rámci činnosti Etické komise ČMPS a zkušeností kolegů, soudních znalců z oboru psychologie. Jeho smyslem je podněcovat odbornou diskusi v této oblasti.

Stížnost na jednání psychologa v opatrovnickém sporu o dítě

Stížnost byla poslána na adresu Etické komise Asociace klinických psychologů ČR, která ji předala (na základě meziorganizační dohody) Etické komisi ČMPS (dále jen EK ČMPS) proto, že psycholog není členem AKP. V době podání stížnosti psycholog členem AKP skutečně nebyl, stal se jím až několik dnů poté, co se o stížnosti dozvěděl.

Stěžovatel, otec dítěte (dcery), měl výhrady k tomu, že:

- nebyl přítomen psychologickému vyšetřování dcery, třebaže o to žádal,
- psycholog dceru vyšetřoval, ačkoliv jej vyzval, aby tak nečinil,
- psycholog se vyjadřoval k jeho osobě, ačkoliv jej nikdy neviděl,
- psycholog odmítl poslat „úplný výpis z dokumentace“,
- psycholog svým jednáním buď úmyslně, nebo hrubou nedbalostí poškodil rodičovská práva otce a právo dcery na výchovu obou rodičů.

Psycholog spolupracoval s EK ČMPS. Písemně se vyjádřil k jednotlivým bodům stížnosti a byl přítomen na jednání EK ČMPS, kde své písemné vyjádření ještě doplnil a zodpověděl dotazy členů EK ČMPS.

EK ČMPS konstatovala, že k běžnému ambulantnímu vyšetření dítěte, které se koná na žádost dětské lékařky, stačí přítomnost jednoho z rodičů. Současně však konstatovala, že v daném případě - vzhledem k soudem nařízené střídavé péči o dítě a opatrovnickému sporu mezi jeho rodiči - bylo správné, že psycholog písemně pozval otce na vyšetření dítěte a že zároveň vyzval matku, aby se pokusila otcovu přítomnost při tomto vyšetření zajistit. Otec ale na výzvu psychologa nereagoval.

Dítě nebylo v situaci „ohrožení zdraví či života“, proto EK ČMPS dospěla k závěru, že psycholog si měl vyžádat od otce informovaný nesouhlas v písemné formě a na tomto základě psychologické vyšetření dítěte odmítnout.

Pokud psycholog uváděl (ve zprávě pro OSPOD) některé údaje o stěžovateli, vždy napsal, že vychází pouze z informací matky. EK ČMPS upozorňuje, že tato – doposud běžná praxe – není v kontextu opatrovnických sporů vhodná, neboť může nepřítomného rodiče znevýhodňovat.

Dále EK ČMPS v dopise stěžovateli uvedla, že rodič má právo nahlížet do dokumentace dětí a pořizovat si z ní kopie či výpisy. U psychologické dokumentace je zákonem ale stanovena výjimka: v případě autorizovaných psychologických metod a popisu léčby psychoterapeutickými prostředky lze část dokumentace vést odděleně, a tedy i výpisy z dokumentace se budou týkat jen její části. To byl také důvod, proč psycholog úplnou dokumentaci neposkytl (§ 65 odst. 1 písm. a) zákona o zdravotních službách č. 372/2011 Sb.).

EK ČMPS dospěla k závěru, že psycholog postupoval standardním způsobem, který však ve všech krocích nemusí odpovídat situaci opatrovnického sporu. Opatrovnický spor představuje trojúhelník, kde dva lidé zápasí o třetího člověka (dítě) a zaštiťují se jeho zájmem. Protože zájem dítěte ze zákona hájí také soud a OSPOD, často je přizván ke spolupráci psycholog, který je požádán o psychologické vyšetření. V této situaci je vhodné, aby psycholog pracoval s oběma rodiči i proto, aby se ve sporu o dítě udržovala rovná šance obou stran. Ta bývá porušována, když psycholog do zprávy soudu uvádí výroky rodiče, s nímž spolupracuje, o druhém rodiči, který se nemůže nijak vyjadřovat.

V případě nesouhlasu jednoho z rodičů s vyšetřením dítěte může psycholog vyšetření odmítnout a upozornit OSPOD, aby si případné psychologické vyšetření dítěte vyžádal soudně. Pokud je psycholog v kontaktu pouze s jedním z rodičů, měl by podávat zprávu pouze o něm. V případech, kdy psycholog považuje za důležité uvést údaje o nepřítomném rodiči (např. při anamnéze dítěte, při popisu determinant jeho vývoje), vždy musí do zprávy napsat, že tyto výroky uvedla vyšetřovaná osoba.

Návrh pravidel o etických zásadách v soudním znalectví

A) Jaká je struktura znaleckého posudku z oboru psychologie (ZP)?

- 1) Výpis ze spisu
- 2) Psychologická vyšetření jednotlivých osob
- 3) Závěr posudku a odpovědi na otázky

B) Co by měl obsahovat ZP?

1) Ve výpisu ze spisu (dokumentace):

- souhrn podstatných zjištěných skutečností.
- případně výtah z další dostupné dokumentace (shrnutí/rozvaha)

2) V psychologickém vyšetření:

- datum vyšetření
- místo vyšetření
- poučení o průběhu a pravidlech znaleckého vyšetření (tento „informovaný souhlas“ může být proveden ústně, doporučením je zaznamenat to do ZP)
- seznam použitých metod
- popis chování a zjevu posuzované osoby
- anamnézu (RA, OA) posuzovaných osob
- metody si volí dle své odpovědnosti sám
- výsledky jednotlivých psychodiagnostických metod (interpretace)
- posudek může dále obsahovat – samostatný výtah z další dostupné/dodané/vyžádané dokumentace, analýzu audio/videozáznamu, analýza výtvorů apod.
- součástí ZP v opatrovnických věcech je konfrontace dítěte s každým z pečovatelů/rodičů. V případě potřeby lze udělat konfrontaci dospělých.
- závěr ke každé osobě může následovat po výsledcích metod

3) V závěru posudku a odpovědích na otázky:

- shrnutí (rozbor, rozvaha) může být součástí této části
- závěry k jednotlivým osobám (a příp. k jejich vztahům), může uvést i relevantní odborná doporučení

4) Znalecká doložka (pozor – nově se doporučuje doložka nová – rozšířená o poučení znalce)

5) Místo, datum, jméno a příjmení, podpis, otisk razítka

6) Znalecký posudek sešije, přelepí „pečetí s razítkem“

C) K metodám:

- Metody zahrnují: pozorování, explorativní rozhovor, projektivní techniky, testové metody, dotazníky... Jedná se vždy o soubor více metod.
- Testy nejdou z dohledu psychologa (nedává je vyplňovat domů).

D) Místo/čas:

- Místo vyšetření: Psycholog vyšetřuje na svém pracovišti, případně na pracovišti spolupracovníce, případně v některých organizacích (nemocnice, FOD, DD, Policie ČR, věznice). Nedoporučuje se vyšetřovat v bydlišti posuzované osoby.
- Čas vyšetření: Pokud možno denní doba, posuzovaný by neměl být unaven, jeho zdravotní a fyzický stav by měl vyšetření umožňovat.

E) Souhlas a poučení

- Písemný souhlas s poskytnutím/vyžádáním zdravotnické či jiné dokumentace a odborných konzultací – v případě, že se jedná o osobu již obviněnou (tr. řízení) není povinností, v ostatních případech je třeba vyžádat si písemný souhlas (vždy ve věci opatrovnické věci, v občanskoprávním sporu, u svědka, poškozeného. Případně si vyžádat souhlas zákonného zástupce, je-li).
- V případě soukromých znaleckých posudků je třeba uzavřít kontrakt. Zde se doporučuje podepisovat písemný informovaný souhlas.
- V trestním či občanskoprávním řízení, kdy se **nejedná o soukromý posudek, znalec nepotřebuje** od vyšetřované osoby písemný **souhlas** a nemusí ji poučovat ohledně nakládání se získanými osobními údaji. Respektuje při tom samozřejmě zákon o ochraně osobních údajů.
- V případě **soukromých posudků** je vhodné, aby znalec před vyšetřením osobu **poučil ohledně nakládání s jejími osobními údaji**, aby tato mohla situaci zvážit a souhlas s vyšetřením odvolat (vyšetření se nepodrobit).
- Vždy je s ohledem k etice vhodné osobu poučit o smyslu, průběhu a povaze znaleckého vyšetření.

F) Omezení:

- Znalec by měl v posudku uvést veškerá omezení, která platnost jeho závěrů limitují (např. že vyšetřoval pouze jednu stranu sporu, že zpracovával posudek na osobu zemřelou na základě omezených informací apod.)
- Znalec neodpovídá na otázky určené jiné specializaci (např. psychiatrie, toxikologie)
- Znalec odmítá posudek, pokud by mohla vzniknout pochybnost o jeho podjatosti.

G) Minimalizace škod:

- Znalec postupuje tak, aby se vyvaroval sekundární traumatizaci osob.
- Potenciálně zvláště zranitelná osoba je vyšetřována velmi citlivě s ohledem na její aktuální stav, potřeby, rizika.

H) Nakládání, uchování, ochrana:

K archivaci: Uchovávat podklady z vyšetření min. do doby výsledku znalce před soudem, resp. projednání kauzy soudem a rozhodnutí (+ odvolací lhůta). Znalecký posudek uchovávat min. po dobu 5 let od jeho podání, nebo i déle, dle potřeby. Je v kompetenci a odpovědnosti znalce určit a zdůvodnit délku uchování posudku a další dokumentace z vyšetření dle potřeb a nezbytnosti jejich využití. Je vhodné po nezbytnou dobu uchovávat posudek i podklady z vyšetření, a to s ohledem na to, aby mohl znalec v případě potřeby prokázat zadavateli posudku, jak a z čeho k závěrům posudku došel. Znalec může data uchovávat jak v listinné, tak v automatizované (elektronické) podobě. V obou případech však musí zajistit ochranu těchto osobních údajů. Je vhodné mít posudky a ostatní dokumentaci uložené v uzamykatelné skříni na pracovišti či v bydlíšti znalce s tím, že znalec zajistí, aby k nim neměly volný přístup neoprávněné osoby. V případě automatizovaného souboru je třeba, aby byl **tento chráněn přístupovým heslem**, pokud by k němu mohly mít přístup i neoprávněné osoby.

K zasílání posudků a podkladů:

- Posílat posudky a dokumenty **poštou v doporučené zásilce** je jejich dostatečným zabezpečením.
- Pro **elektronické zasílání** musí dbát znalec na **zajištění dostatečné ochrany** takto přepravovaných zpráv. Vždy musí platit zásada přiměřenosti ochrany zpráv dle jejich povahy.
- Pozor, objevil se případ nabourání se do mailu a zveřejnění komunikace znalců na internetu s cílem jejich diskreditace. Doporučuji zaheslovat přílohy a nekomunikovat citlivé údaje v těle emailu. Ale i případ hackerského útoku obžalovaného na emailovou schránku soudce a komunikace pod jeho identitou se znalcem... (na email lze nahlížet jako na „korespondenční lístek“)

K nahlížení a pořizování kopií:

- Tam, kde je zadavatelem posudku soud či policie, nemá zkoumaná osoba právo přístupu či pořizování kopií. Se svými požadavky se může obrátit na soud.
- Znalec na žádost této osoby či jejího zmocněnce uvádí pouze informace ohledně zpracování osobních údajů, a to v následujícím rozsahu: zda zpracovává (má) osobní údaje dané osoby či nikoliv, pro jaký účel a v jaké formě byly zpracovány a kdo je příjemcem těchto údajů.
- U soukromých znaleckých posudků je na uvážení a odpovědnosti znalce – s ohledem na další právní předpisy a profesní etiku – s čím a v jaké rozsahu bude zkoumanou osobu seznamovat.

K likvidaci posudků a dokumentace:

- Po uplynutí **doby nezbytné k účelu zpracování** osobních údajů znalec dokumentaci zlikviduje.
- Za skartaci můžeme považovat takové zničení dat, kdy tato nemohou být identifikována či obnovena (smazání bez možnosti obnovení, fyzická skartace rozřezáním, spálení).

I) Další:

Znalec vykonává znaleckou činnost v rozsahu své odbornosti a specializace.
Udrhuje si průběžně odborné kompetence sebevzděláváním.
Respektuje evropský kodex etiky práce psychologa.
Jeho vyúčtování je průkazné, diferencované (popis činností, sazeb, DPH, času).
Další pravidla se mohou týkat např. i vystupování znalce před soudem.

V Praze 6. 5. 2015 PhDr. Jana Procházková a PhDr. Štěpán Vymětal, Ph.D.

Otázky k novému Etickému kodexu ČMPS

V souvislosti s přípravou nového Etického kodexu ČMPS prosí etická komise o odpovědi na níže uvedené otázky:

1. Co by podle Vás Etický kodex ČMPS neměl opomenout?

1.1 Čím by se mělo řídit chování psychologa?

1.2 Na co by si měl dávat pozor, chce-li být psychologem dobrým a užitečným?

Svá vyjádření prosím zasílejte na adresu ČMPS, Etická komise, Kladenská 48, Praha 6. Odpovědět je možné také elektronicky, emailem na adresu cmps@ecn.cz, nebo prostřednictvím formuláře (odkaz naleznete na podstránce etické komise v rámci webu ČMPS, cmps.ecn.cz).

Za EK ČMPS

Martina Hřebíčková, Bohumila Baštecká, Václav Holeček, Jana Procházková, Štěpán Vymětal, Lenka Dolníková, Michal Karlický, Alena Koblicová, Pavel Michálek a Ivana Slavíková.